

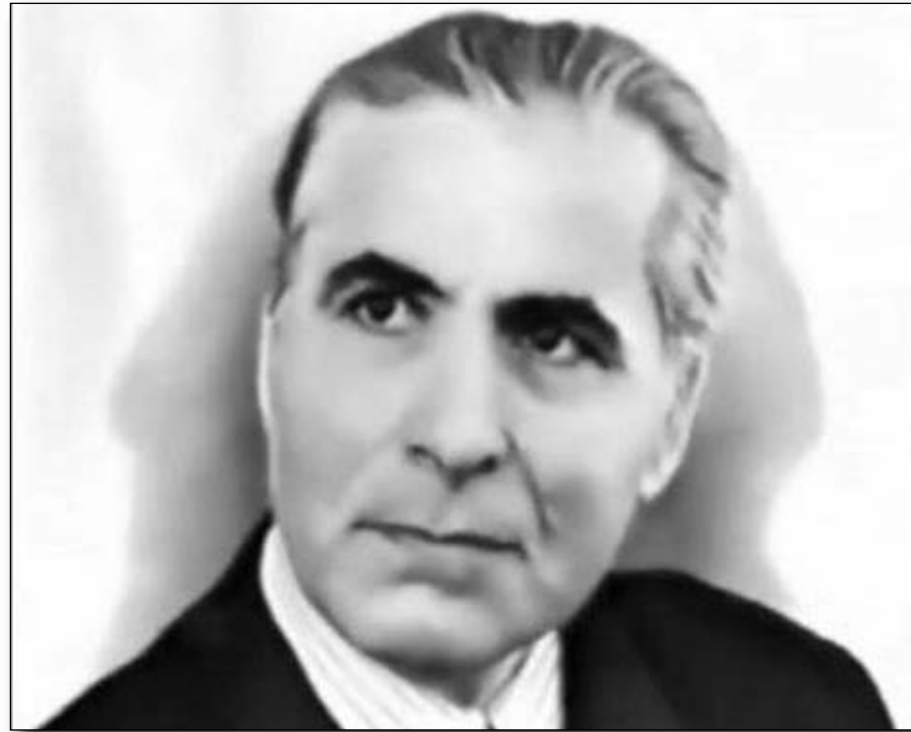

Təbriz Dövlət Filarmoniyası necə yarandı?

Məlumdur ki, 1946-cı ilin yazında Azərbaycan milli hökuməti İran tarixində ilk dəfə olaraq Təbrizdə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası açılması barədə qərar verir. Bu, o zaman baş verir ki, gənc şair Əli Tudənin "May səhəri" şeiri (Qələbənin bir illiyinə həsr olunub-A.Ş.) Təbrizdə çıxan "Azərbaycan" qəzetinin 1946-cı il 5-ci nömrəsinin ilk səhifələrində dərc edilmişdi.

Təbriz radiosu da bu şeiri səsləndirəndən bir neçə gün sonra Əli Tudə Cənubi Azərbaycan hökumətinin Milli Məclisinə dəvət olunur. Burada deyilir ki, Milli hökumət Maarif Nazirliyinin nəzdində Təbriz Dövlət Filarmoniyası təsis etmək fikrindədir. Filarmoniya müdirliyinə isə Ə.Tudənin təyin olunması məsləhət görülür. Bununla razılaşan Əli Tudə hədsiz sevinc hissi ilə maarif naziri, şair Məhəmməd Biriyanın yanına gəlir, mədəniyyət ocağının məqsəd və məramını birlikdə aydınlaşdırırlar.

Bu yeni sənət ocağına 22 yaşlı Əlini müdir təyin edirlər. Təbriz Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının Səttarxan xiyabanındakı Firdovsi mədrəsəsinin binasında yerləşdirilməsi qərarı alınmışdı. Dörd aylıq hazırlıqdan sonra Əli əvvəlcə binanı təmir etdirərək yararlı hala salır. Eləcə də səhnəyə çıxacaq xanəndələrin, sazəndələrin, rəqqasələrin, aşıqların, nəzərcilərin, xidmətçilərin istifadə edə-

lənib insanların sədəti uğrunda səfaletlə, cəhəletlə, ətəletlə döyüşəcəkdilər."

İsti yay günlərindən birində Bakıdan filarmoniyaya bədii cəhətdən rəhbərlik etmək üçün bəstəkar Hacı Xanməmmədov gəlir. Əli ilə elə ilk görüşdə dostlaşırlar. "Muleyli" mahnısı da məhz bu günlərdə yaranır; onun musiqisini H.Xanməmmədov, sözlərini isə Əli Tudə yazırlar.

başqaları daxil idilər), gənc xanəndələrdən Kəklək, Raziyyə, Püran, Fatma və Zümrüdün çıxışları, Ələsgər Rizvan, Səməd Dəbbağ və Hidayət Məmmədzadənin oxuduqları "Qarabağ şikəstəsi", Böyük İbadinin, Qulamhüseynxanın, İsmayıl Tiğin ifa etdikləri "Dəşti", Sahib Ruhinin (Şükürovun) oxuduğu seğah, şairə Mədinə Gülgünün bacısı Rəfiqənin də rəqqasə kimi üzv olduğu rəqs ansamblının oynadığı "Yalı" rəqsi salondakıların hərəkətli alqış sədaları ilə müşayiət olundu. Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, ən böyük dəstəsi xalq çalğı aletləri orkestri olan filarmoniyanın unudulmaz xidmətlərindən biri də sazçı qızlar ansamblının yaradılması idi. Burada Naidə, İsmət, Hökümə, Məryəm, Səhər və başqa xanımlar çıxış edirdilər.

Onu da xatırlatmaq yerinə düşür ki, o zamanlar sovet mədəniyyət evində coşqun həvəslə fəaliyyət göstərən gənc və istedadlı bəstəkar Cahangir Cahangirovun Milli orkestrin yaranması, formalaşması və fəaliyyətində unudulmaz əməyi olmuşdur. O, Azərbaycan Milli hökuməti-

can musiqisinə heyran olduqlarını bildirmişdilər. Səyyar konsertlərə də böyük üstünlük verən filarmoniya kollektivi Urmiya, Mərənd, Zəncan, Marağa, Sərab, Ərdəbil, Miyana və Astarada qastrollarda olmuşdu. Bölgələrdən də istedadlıları seçib kollektivə gətirirdilər. Bir dəfə Ərdəbildə konsert zamanı şəhər sakini Molla Xəlil İşraqinin Rübabə adlı qızı səhnəyə çıxaraq mahnı oxuyur və alqışlar qazanır. Qızın atasından icazə istəyirlər ki, onu Təbriz şəhərinə - filarmoniyaya gətirsinlər, atası razılaşır. Şah sərbazlarının doğma Azərbaycana qəfil hücumu nəticəsində isə bu həqiqətə döncək qərar pozulur. Lakin "Haqq çapar, yerin tapar" - deyib babalarımız. İllər keçəndən sonra, mühacirət zamanı Əli Tudə Rübabə xanım Muradova ilə Şimali Azərbaycanda görüşürlər. Ə.Tudə istedadlı nəğməkarımız, "ilk baharda yalnız bənövşəni andıran" Rübabə Muradova haqqında "Doğma səs" adlı lirik poema yazır və bu əsərdə yuxarıda qeyd olunan əhvalatı da qələmə alır.

Milli hökumət tərəfindən sənət ustalarına layiqli maaş təyin olunmuşdu. Lakin onlar toylarda və digər el şənliklərində də iştirak edir, xalq kütlələrinin mədəni mariflənməsi işinə xidmət göstərirdilər. Bu iş Şimaldan gələn musiqi kollektivləri də yardımçı olur, filarmoniya səhnəsində tez-tez çıxış edirdilər.

Azərbaycan Demokrat Firqəsinin orqanı olan "Azərbaycan" qəzetinin əməkdaşı Rza Azəri ADF-nin Səttarxan bayraqlı Təbriz şəhər komitəsinin orqanı "Demokrat" məcəlləsinin 1325-ci ilin (1946) aban ayında 3-cü nömrəsində "Filarmoniya, ya milli orkestr" məqaləsilə çıxış etmişdi. "Azərbaycan" qəzetinin isə hər nömrəsində filarmoniyanın növbəti konserti haqqında məlumat dərc olunurdu. Qəzet yazırdı: "Milli orkestrdə 200 nəfərə qədər aktrisa, aktyor, muziçi və işçi vardır. Milli orkestri idarə edən hörmətli sənətkar Hacı Xanməmmədovdur. Onun ümumi müdiri cavan, istedadlı şairimiz ağayı Əli Tudədir. Bədii rəhbəri isə ağayı Həsən Yzzaridir." ("Azərbaycan" qəzeti, nömrə 24(313), II dövrə, 1325-ci il (1946), 10 meyr, 4 şənbə). "Milli orkestrdə tənənəli bir konsert" ("Azərbaycan" qəzeti, nömrə 31(320), II dövrə, 1325-(1946), 18

Təbriz radiosu da bu şeiri səsləndirəndən bir neçə gün sonra Əli Tudə Cənubi Azərbaycan hökumətinin Milli Məclisinə dəvət olunur. Burada deyilir ki, Milli hökumət Maarif Nazirliyinin nəzdində Təbriz Dövlət Filarmoniyası təsis etmək fikrindədir. Filarmoniya müdirliyinə isə Ə.Tudənin təyin olunması məsləhət görülür. Bununla razılaşan Əli Tudə hədsiz sevinc hissi ilə maarif naziri, şair Məhəmməd Biriyanın yanına gəlir, mədəniyyət ocağının məqsəd və məramını birlikdə aydınlaşdırırlar.

cəkləri milli Azərbaycan geyimləri, çəkmələr, başmaq, çustlar tikdirir. Təbrizdə tanınan və tanınmayan oxuyanların, çalğıçıların, oynayanların sorağına düşüb onları yeni yaranmış sənət ocağına dəvət edir.

Xanəndə Sahib Ruhi (Şükürov), Ərdəbildən sazəndə Seyfi, Yəhya, İsmayıl, Ələkbər, Yədulla hələ filarmoniya fəaliyyəyə başlamazdan qabaq bu sənət ocağında doğma xalqa xidmət etmək məqsədilə Tehrandan Təbrizə gəlmişdilər. Onlar rəsmi açılışdan əvvəl - iyun ayının 12-də Təbriz Dövlət Darülfünununun təməlqoyma mərasimində konsert proqramı ilə çıxış edirdilər. Əli Tudə bu hadisəni mənalandıraraq aşağıdakı kimi qələmə almışdır: "Bünövrəyə ilk təməl daşlarını Seyid Cəfər Pişəveri qoydu. Bu mənərədən ilhama gələn Milli orkestr Azərbaycan Milli hökumətinin sürudunu (himn-A.Ş.) ləyaqətlə ifa etdi. Sanki o ehtişamlı sürudun əks-sədasi Səhəndin, Büzgüşün, Savalanın zirvələrinə düşdü. Sonra Muğanın ucsuz-bucaqsız qoynuna səpələndi. Dalğa-dalğa axıb Arazın coşqun sularına qarışdı. Axı bu qədim urfan şəhəri olan Təbrizin hikmətlə dolu sinəsində yalnız daş-torpaqla ucaldılacaq bir darülfünun binasının özülü qoyulmurdu. Neçə-neçə möcüzələr yaradacaq elmlərin qapılarına geniş yollar açılırdı. Azad Vətənin xoşbəxt övladları bu elmlərlə silah-

Rəssam Əsgər Zarepurun ustalıqla çəkdiyi şəkillərlə bəzədilmiş filarmoniyanın açılışı sentyabrın 2-də baş tutur. Əvvəlcə firqənin MK sədri Seyid Cəfər Pişəveri alovlu nitq söyləyir. Sonra bəstəkar Hacı Xanməmmədovun müşayiəti ilə möhtəşəm konsert olur. Əli Tudə öz xatirələrində yazır ki, Azərbaycan himni səslənəndə "...ön sırada əyləşən Amerika, İngiltərə, Fransa, Türkiyə, İraq... konsul-ları ...ayağa durmalı oldular. Bəli, himn səslənəndə biz var olurduq! Bu hadisəni - filarmoniyanın açılışını bütün Təbriz sevincə qarşıladı..." Sanki muğamatı təzədən yaratmış olan, lakin yaşı ötdüyünə, eləcə də xəstəliyinə görə daha oxumayan Əbülhəsən xan İqbal da bu tarixi mərasimə dəvət edilənlər sırasında olur. Qeyd etmək yerinə düşür ki, sonradan filarmoniya rəhbərliyi tərəfindən kollektivlə məşhur xanəndənin görüşü və yadda qalan bir konsert təşkil edilir. Əli Tudənin rəhbərliyi ilə Əbülhəsən xan İqbal həmin konsertdən yığılan pulla Tehrana müalicəyə göndərilir. Bu, bütün Şərqdə tanınan məşhur muğam ustası ilə Əli Tudənin son görüşü olur...

Açılış mərasimində qavalçalan Mahmud ağa Fərnəm, Aşıq Hüseyn Cavanın başçılıq etdiyi aşıqlar ansamblı (kollektivə Aşıq Ələsgər, Aşıq Qulu, Aşıq Hüseyn, Aşıq Ələddin, Aşıq Qulamrza və

İsti yay günlərindən birində Bakıdan filarmoniyaya bədii cəhətdən rəhbərlik etmək üçün bəstəkar Hacı Xanməmmədov gəlir. Əli ilə elə ilk görüşdə dostlaşırlar. "Muleyli" mahnısı da məhz bu günlərdə yaranır; onun musiqisini H.Xanməmmədov, sözlərini isə Əli Tudə yazırlar.

nin sürudunu (himni - A.Ş.) yaratmış, "Fədailər marşı"ni bəstələmiş, "Təbrizim" mahnısını nota salmışdı. Hər üç musiqi əsərinin sözləri Mirmehdi Etimadindir. Sonralar Ə.Tudənin "Arazın o tayında" poemasının sözləri Mirmehdi Etimadindir. Sonralar Ə.Tudənin "Arazın o tayında" adlı simfonik poemasını yazır. Dinləyicilər tərəfindən hərəkətlə qarşılanan bu musiqi əsəri sonralar keçmiş SSRİ-nin dövlət mükafatına layiq görülür. Filarmoniya Milli hökumətin geniş fəaliyyət sahəsində bir sənət meydanına bənzəyirdi. Həmin meydan xalq hakimiyyətinin mübariz, xeyirxah, diqqətəşayan əməllərini öz şəffaf aynasında əks etdirirdi.

Bir dəfə konsertdə iştirak edən əcnəbilər, xüsusilə fransalı qonaqlar Azərbay-

mehr, 5 şənbə), "Cümə günü milli orkestrdə" ("Azərbaycan" qəzeti, 51(340), II dövrə, 1325-ci il, 12 aban, 1 şənbə) məqalələri ilə bərabər "Azərbaycan" qəzeti özünün 1946-cı il 10-cu (oktyabr) nömrəsinin 4 səhifəsini bütünlüklə Təbriz Filarmoniyasının fəaliyyətinə həsr etmişdi.

Beləliklə, Təbriz Filarmoniyası cəmi dörd ay yaşadı. Bu qısa müddətdə isə o, Əli Tudənin öz sözlərilə desək, düz dörd qərinənin işini görə bilmişdi...

Ağahüseyn Şükürov

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kültüvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.